

HAGYOMÁNY

Tradíciók és kötődések változó világa*

Előadásom címe nyilván sejteti, hogy ez alkalommal az etnográfia és folklorisztika alapvető – alighanem a legfontosabb – fogalmát szeretném a közkeletűtől valamelyest eltérő módon körülírni. Előre bocsátva persze, nehogy mindjárt az elején félreértés keletkezzen, hogy a „tradíció” ebben a szövegösszefüggésben a „hagyomány” szinonimája, a szaktudomány műszakúnt azonban nem egészen azonos a jelentése a köznyelvivel; a „kötődések” fogalma pedig magában foglalja azokat a „kapcsolatokat”, melyek levezethetők a hagyományból, ám azokat is, melyek lényegük szerint „hagyomány-tagadóak”. Előre bocsátva továbbá, hogy nem csupán a címbe belefoglalt, korunkat alapvetően meghatározó „változások” tudatosítása teszi indokolttá e néprajzi alapfogalommal való elméleti igényű, de gyakorlatias célú foglalkozást. Az is indokolja, hogy – tapasztalatom szerint – korántsem következetes a különbségtétel a helyismerettel összefüggő szaktudományok művelői körében a hagyomány-fogalom szaktudományos és köznyelvi jelentése között, amiből azután a kutatási programok tervezésekor félreértések, helytelen következtetések adódhatnak.

Abból az elméleti előfeltevésből célszerű kiindulnom, hogy a mindenkori „jelen” a lehető legszűkebben értelmezett „előzmények” nélkül *nem érthető meg*. Ezek az „előzmények” pedig úgy is leírhatóak, mint a társadalmilag elfogadott normák, szokások, tevékenységi mechanizmusok összessége – vagyis az organikus vagy organizált közösségek által szentesített *hagyomány*ként is meghatározhatóak. Hadd tegyem hozzá: az esetben sem megérthető a valamikori „jelen”, ha az etnográfia-folklorisztikát *történeti stúdiumnak* tekintjük, azaz arra remélünk választ kapni, hogy milyen *volt* egy meghatározott történeti korszakban a közösségi kultúra. És az esetben sem megérthető, ha „jelenkutatást” végezve a modernizációs jelszavak, az „újítás”-tartalmú össz-társadalmi törekvések alapján minősítgjük napi tapasztalatainkat és prognosztizáljuk jövőnket. A „múlt” ugyanis látens módon folytatódik a „jelenben” – akár tudatosítja az ilyen értelmű folyamatosságot, azaz: a múltat a jelennel egybekapcsoló *hagyomány* kultúra-szervező szerepét, a megátkozott múltjával radikálisan szakítani remélő ember – embercsoport, akár nem.

A *hagyomány*, a *tradíció* – a múlthoz való viszonyunk kulcsfogalma – persze *nem* a tudatosan és öntudatosan őrzött régiességeket, *nem* a program-szerű múltra – régmúltra hivatkozást, *nem* a múlthoz igazodást, tehát *nem* a politikai tartalmú konzervativizmus ideológiájának adaptálását jelenti, ahogyan az a néphagyomány és a nemzeti hagyományok ápolását kivételes társadalmi értékékké felisizáló közgondolkodásból következni látszik. Olyan dinamikus szabályrendszere az egyes ember társadalomban (különösen pedig lokális, szociális vagy etnikus közösségben) létezésének a hagyomány, mely a kultúra nagyon-heterogén elemeit: a „régit” és az „újat”, az „ős-egyszerűt”, a jól beváltat, a sokszorosan begyakoroltat és az egyéni javaslatot, a kísérleti stádiumban lévő innovációt, a most elfogadottá, szokásossá formálódót működőképessé, a közösség minden tagja számára cselekvési-gondolkodási vezérfonalul felkinálkozó *kulturális rendszerre* szervezi. A szocializációja során megtanulandó, belenevelődéssel elsajátítandó, *nem örökletes* közösségi programja tehát az emberiségnek a hagyományhoz igazodás képessége és parancsa, s mint ilyen, az élőlények közül *csak az emberre* jellemző. A közösséghez tartozó minden egyénnek életvezetése során figyelembe *kell* vennie ezt a normát, szabály- és javaslat-komplexumot, hisz ez hivatott biztosítani mindannyiunk számára a társadalmi együttélést. Hisz tevékenységi, magatartási, viselkedési, életvezetési mintát/mintákat kínál, egyszersmind azt is egyértelművé teszi, hogy milyen következményei vannak/lehetnek a „normától”: a közösség által elfogadottól való eltérésnek – a devianciának.

* Elhangzott 2006. július 4-én Szekszárdon, a XXXIV. Honismereti Akadémián. (Szerk.)

Egy-egy munka-eljárás, szokás-gyakorlat, közkeletű vélekedés – a mondottakból következően – „hagyományos” lehet abban az esetben is, ha kialakulása, elfogadottá válása valamikor a honfoglalás előtti évezredekben vagy a magyar középkorban történt, következésképpen: inkább csak sejtjük, mint tudván tudjuk: miként is igazodott hozzá újra meg újra az a bizonyos elem a folyton-változó történelmi körülményekhez, s változékonysága ellenére miért szimbolizálhatta mégis évezredek át a stabil állandóságot. És „hagyományos” lehet az esetben is, ha a XIX–XX. századi modernizáció részeként jelentkezett, ám néhány évtizednyi idő alatt olyannyira popularizálódott egy-egy „újtásként” bevezetett kulturális vívmány, hogy aki élt és él vele, nem tartja számon annak „újdonság”-voltát: az emberként létezés legelemibb feltételének tekintti – ugyanúgy, mint az őskori, az ókori vagy a korai újkori, de a mostani mindennapokat is konfortosabbá tevő „találmányokat”.

Hadd világítsa meg a mondottakat néhány majdnem ötletszerűen felidézett, amúgy mindenki által jól ismert példa!

A mai orvhalászok (akik között egyébként akadnak olyanok, akik sporthorgászokként legalizálják társadalmilag elítélt tevékenységüket, tehát így is „igazodnak”) naponta hasznosítanak olyan hal-életteni ismereteket és munka-eljárásokat, melyek nélkül az őskori halász-vadász-zsákmányoló sem létezhetett. Számon tartják például azokat a part-közeli gödröket-mélyedéseket, ahová a halak el szoktak vermelni, s ha az ember szép-óvatosan simogatja őket, mintha a folyó vize simogatná, majd hirtelen mozdulattal a kopolyúka nyomja két ujját, pusztá kézzel is megfoghatja a halat. Aki tökéletesen fejleszti, alaposan begyakorolja ezt az „ősi” tudás-elemet/munkatapasztalatot, melyet a hagyomány szervezett és szervez bele a halász-/horgász szubkultúrába, alkalom adódván jelentősebb zsákmányra számíthat, mint a legmodernebb (és persze a legdrágább) sporthorgász-szerelék birtokosa.

A hobbikert-tulajdonosok szerszámos kamrájában nélkülözhetetlenül fontos munkaeszközként sorakoznak egymás mellett az ásó, a kapa, a palántázó fáska, a sarló vagy kasza, az aszatoló formájú gyomirtóvas, a gyümölcsfák vagy a szőlőtőkék fölőleges hajtásainak lemetezésére szolgáló kávéás fűrész, bozótvágó kés, metszőolló, no meg a motoros fűnyíró gép és a rotációs kapa. És a kellően képzett, persze nem kertészeti szakoktatás által kiképzett, hanem folyamatosan a „hagyományra” (azaz: az idősebbek jól bevált tapasztalataira) figyelő kis-kert-tulajdonos pontosan tudja: mikor, milyen munka-műveletek elvégzése kedvéért kell kézbe vennie a földművelés kialakulásával lényegileg egyidős, *ültetőbet* formájú és funkciójú (bár újabban műanyagból fröccsöntött, nem természetes fadarabból kialakított!) palántázó fáskát, mikor az évszázadokon át szinte változatlan formájú, konkrét esetben a nagyszülőktől megörökölt kapát, kaszát, sarlót, illetve a „tegnap” megvásárolt rotációs kapát és egy kibelezett mosógép még működő motorjának felhasználásával házilag barkácsolt fűnyírót. Azt is tudja tehát, hogy a kertművelő eszközök használati értékét messze nem azon kell mérnie a ma emberének, hogy mennyiért kínálják azt a plázában: egyes munkaműveletek esetében máig nincs, a jövőben sem lesz alternatívája a nagypapa kiválóan karbantartott, vagyis *nem* a paraszti múlt iránti nosztalgia miatt őrizgetett jónéhány kéziszerszámának. De tudja azt is, hogy botorság lenne lemondania a motoros kapáról és a motoros fűnyíróról, csak azért, mert a munkaműveletek „másképp” is elvégezhetőek (persze sokkalta több idő alatt és nehézkesebben!).

Aki a rokonok és barátok közreműködését, egyetértő-támogató jelenlétét feltételező olyan szokás-komplexumot tervez meg, mint amilyen egy mai (akár nagyvárosi, akár falusi) lakodalom, legelőször is számításba veszi a hivatalos szertartásnak és az önfeloldozó szórakoztatásnak-szórakozásnak mindazokat a standard elemét, amelyek hiján nem esküvő az esküvő és nem lakodalom a lakodalom. S miközben tervez és kalkulál, aligha tudatosítja magában, hogy ezek között a „kötelező” elemek között vannak olyanok, amelyek egy-egy „ősi” (azaz: az őskor óta, ha nem is „ugyanígy”, de a leendő család jövője érdekében félig tréfásan, félig komolyan mindig is gyakorolt) termékenység-varázsló rítusok látens továbbélései. Ám vannak olyan elemek is, melyeket a „világpolgárrá” válás: a globalizálódás össz-társadalmi programja „éppen most” nyilvánított divatossá, tehát kötelezővé. Úgy szervezi meg a menyasszonyi-vőlegényi ruhát; úgy állítja össze a vacsora menüjét, úgy díszíti fel a „lehető legjobb márka” gépkocsit, hogy az összetéveszthetetlenül esküvői-lakodalmi, az éppen aktuális „szokáshoz” igazodó legyen, mégse vádolhassa senki a vendégek közül a „régí paraszt lakodalmak” szolgái másolásával, tehát fantáziatlansággal. Figyelembe veszi tehát, hogy a lakoda-

lom (egyébként mindig is ezt követelte, ám tette is lehetővé a hagyomány!) egy-egy látványos "újtás" kipróbálásának legkiválóbb alkalma, egészében mégis olyanak kell lennie, amelyet a résztvevők – korábbi beidegződéseik: egyéb lakodalmakon szerzett pozitív élményeik alapján – okkal-joggal elvárnak.

Ezek a példák – reményem szerint – kifejezik (legalább sejtetik), hogy az így értelmezett „hagyomány”-fogalom nemcsak „a nép” szokásait – ennek részeként rituális szokás-cselekményeket, erkölcsi avagy jogi tartalmú szabályokat, normákat – foglalja magában, hanem az állami jogrendszer által kodifikált s a hozzájuk rendelt szankciókkal kikényszerített „törvényeket” is, hisz ez utóbbiakhoz is igazodnia *kell* az egyénnek, mert hiszen társadalomban él. Vagyis: a mindenkori közkultúrát működőképes rendszerré szervező hagyomány éppen úgy összetett és rétegzett, mint maga a kultúra is az: magába foglal „szép” és „jó”, de „ronda” és „nem szeretem” elemeket egyaránt! Részre kell, hogy legyen a közösségi hagyománynak (berzenkedjünk bár ellene) minden „jó” és „rossz” törvény, rendelet, hatósági utasítás által kikényszerített „szokás”, illendőségi megfontolás, szimbolikus cselekmény, amennyiben azokat a társadalom meghatározó többsége kénytelen-kelletlen elfogadja. Persze ugyanilyen okkal-joggal részei lehetnek a hagyománynak a törvényen kívüliség, az állami szabályrendszer negligálása-kijátszása közben mind tökéletesebbé fejlesztett módszerek is, melyeket szintén a szocializációja során sokest elsajátítani az ember – az esetben különösen, ha valamelyik, az össz-társadalomhoz képest deviánsnak minősülő kis-közösség tagja.

Ami ebből az utolsó mondatból következik, tehát ebben az összefüggésben külön is hangsúlyozandó: ahány akcióközösség, érdekközösség, informális közösség és társadalmi, etnikai, lokális csoport létezik, annyiféle, egymástól karakteresen avagy árnyalatnyílag különböző hagyomány-változatot valószínűsíthetünk. Hisz – szélsőséges példát említve – egy betörőbanda sem létezhetne a „zsványok hagyománya” megszervezte szubkultúra nélkül.

Hanem a hagyomány rétegzettsége mégiscsak megérdemli a részletezőbb megvilágítást!

Persze hosszadalmas kifejtés nélkül is nyilvánvaló mindenki számára, hogy a nemesi/úri hagyomány és a jobbágyi/paraszti hagyomány a feudalizmus századaiban karakteresen különbözött egymástól. Minden érintett számára félreérthetetlen jelentésű szimbólumok nyilvánították ki, hogy *átjárhatatlan* e társadalmi tömbökhöz tartozók között meredező fal. Pedig – művelődéstörténeti vizsgálatok ezt látszanak igazolni – az anyagi kultúrának számos olyan rész-eleme volt (a természet kínálta javak egyszerű elsajátításától, a szántóföldi-kerti növénytermesztéstől, a háziállatok gondozásától a készletezésig és a fogyasztásig), melyeket „úr” és „paraszt” egyaránt sajátjának tudott – a más-más hagyomány mégis jól megkülönböztethető „nemesi” és „paraszti” kultúrát szervezett az adott kor kulturális készletéből! A jobbágyfelszabadítás – mint társadalomtörténeti gesztus – megteremtette ugyan a jogi egyenlőségét, az úr és a paraszt közötti fal mégsem omlott le, sőt: alig-alig omladozott. A néprajztudomány éppen ebben a korszakban tudatosította, hogy a paraszti hagyomány az alávetettség, a jogfosztottság évszázadai alatt mennyire sajátos – azaz: értékes, megbecsülendő, ezért a nemzeti kultúrába integrálandó – „népi kultúrát” tudott teremteni.

És tudatosította, máig tudatosítani törekszik persze az etnográfia és a folklorisztika azt is, hogy ez a „népi kultúra” csak változatokban létezett, létezik. Ami azt jelenti, hogy csak a társadalmi, a lokális, az etnikai „kisközösségek” rész-hagyományából érthető meg, hogy miért és miben különbözött a XIX. század végén – XX. század első felében a palóc meg a sárközi, a kunsági meg a székely viselet és házbelső, munkaszervezés és eszközkészlet, életvitel és mentalitás. Hiszen olyannyira elemi erejű volt egy-egy lokális csoporton belül a kulturális kohézió, azaz a lokális hagyomány, hogy a sárközi agrárproletár inkább magáénak tudta a népi kultúra sárközi változatát, mint a teljességgel azonos vagyoni-társadalmi helyzetű városi proletárra jellemző, a munkáshagyomány megszervezte munkáskultúrát.

Annak érzékeltetéséhez nem csupán részletezőbb kifejtés szükségeltetne, a kutatások sem elégségesek, ha azt szeretnénk bemutatni: mimindent jelentett a változatokban létező „népi kultúra” alakításában-formálásában a céhes iparosi – kisiparosi, tehát lényegét tekintve nem nemesi s nem paraszti, hanem városi, tehát polgári hagyomány. E hagyomány-rétegnek – réteg-hagyománynak a jellemzését az nehezíti, hogy azok a kézművesi/kisiparosi teljesítmények, egyúttal esztétikai érvényű „üzenetek” (a fényűző s ezért szép ruhadarabok, lakberendezési tárgyak, a reprezentációt szolgáló cserépedények), melyek az elmúlt századokból re-

ánk maradtak és „népművészetként” értelmeződnek, annak idején a *parasztlak* igényeit szolgálták. Amiből úgy tűnhet, mintha a céhes iparosok/kisiparosok hagyománya teljességgel azonos lett volna a paraszti hagyománnyal. Csakhogy: mindenütt, ahol a kisiparosok társadalmi tényezőként voltak jelen: önálló társadalmi csoporttá szerveződtek (tehát nemcsak az „igazi” városokban, hanem a mezővárosokban és óriás-falvakban is), minden szimbolikus gesztusuk a parasztoktól való ön-megkülönböztetést volt hivatva kifejezni. Az iparosok és a parasztlak ilyen értelmű elkülönülése – azaz: az iparos-hagyomány némileg „más” minőségű réteg-kultúrát szervező szerepe-jelentősége – annak ellenére érvényes volt mind a feudális-műveltség századaiban, mind a XIX–XX. század jelentette és néprajzi módszerekkel már tanulmányozott közelmúltban, hogy a falusi-mezővárosi mesteremberek kisebb-nagyobb mértékben magukénak tudták a parasztlak-társaság földműveléssel-állattartással kapcsolatos hagyományos tudását (legalábbis annak a kiegészítő/háztáji gazdaságuk működtetéséhez szükséges részét), és nem volt idegen tőlük a hiedelmekben testet öltött irracionális tudás-halmaz sem, melyről persze – nem csekély iparos göggel – így nyilatkoztak: „csak a parasztlak babonásak”. Az körülmény persze felettébb problematikusá teheti az egyazon településen élt iparosok és parasztlak különbözőni akarásának az értelmezését, hogy mindig voltak/lehetek (talán nem is kevesen) a mesteremberek között, akik parasztlakban szocializálódtak, tehát első generációs iparosok voltak, avagy parasztlaknyit véve feleségül, félig-meddig benne éltek a parasztlak-hagyományban is.

Korábban azt mondtam, hogy az így értelmezett *hagyomány* kapcsolja egybe a múltat a jellel: *azért* szövik át meg át a mindennapok kultúráját nagyon-régi és relatíve-régi kulturális elemek, mert a hagyomány így szervezi az egyes ember számára gondolkodási-cselekvési programul felkínálkozó kulturális rendszerré az eredetük szempontjából nagyon-heterogén rész-elemeket. Ez a megfogalmazás impliciten azt a meggyőződésemet is kifejezi, hogy korunkról: a XXI. századba átfordult, a szocialista kísérlet össz-társadalmi kudarcja után a globalizáció (ezzel együtt az amerikanizálódás) áldásaiból részesedő, ám annak átkos voltát is szenvedő mai magyar valóságról sem lehet úgy beszélnünk, mintha a „jelen” mindentől hagyomány-vesztő, hagyomány-tagadó lenne. Következésképpen a hagyomány kultúra-szervező szerepe csak a „hagyományos társadalmakra” lett volna érvényes!

Természetesen – a napi tapasztalatok letagadhatatlanok – az eddig jellemzett nemesi/úri, parasztlak/népi vagy iparos/mesteremberei és minden más lokális, etnikus, szociális meghatározottságú hagyomány-változatnak manapság már csupán *látens* lehet kultúra-szervező szerepe. Csak olyan mértékben, amennyire a térszabály munkássá, alkalmazottá lett utó-parasztlak mégiscsak átmentett valamit a parasztlak világértelmezéséből, életstratégiából, munkamódszereiből. És amennyire a magát „vállalkozóként” meghatározó, de még „becsületlen iparosként” szocializálódott mai és holnap kisiparos nem a profit-termelést célzó „vállalkozásra”, hanem a „minőségi teljesítésre” helyezi a hangsúlyt – ahogyan azt a mesteremberei hagyomány fél évszázada még kötelezően előírta. S talán remélhetjük azt is, hogy „új arisztokráciánk” az úri gavallériával és eleganciával, nem a valamikori urak arroganciájával és műveltségével fog azonosulni a nemesi/úri hagyományból...

Kutatások híján tehát egyelőre csak annyi tudható bizonyosan, hogy bár *látens mód*on, de változatlanul jellemző a magyarországi közkultúrára az a sokféleség, tarkaság, ha úgy tetszik: gazdagság, mely csakis a rétegkultúrákat szervező-teremtő *sokféle* hagyománnyal értelmezhető-magyarázható. Mindeközben pedig – a nyilvánvaló, de mégiscsak felszíni jelek szerint – minden, minden az egységesülés: az Amerika diktálta világtrendhez való hasonulás irányába mozdul el. Egyenszűrűben – azaz: a világon bárhol könnyen konvertálható nemzetietlen világlátásban, a világon bárhol divatosnak tekintett öltözködési, szórakozási szokásokban – oldódnak fel a lokális és etnikus kultúrák. Egyelőre megválaszolatlan: vajon az elméletileg tételezett sokféleség-e avagy az elszűrődés napjaink és a közeli jövő valóban meghatározó tendenciája?

Ha azonban a hagyomány és a kultúra „sokféleségét” tételezzük is, nem áltathatjuk magunkat: ebben a sokféleségben mégiscsak eléggé alárendelt a szerepe-jelentősége mindannak, amit a XIX. század közepe – második fele óta „népi kultúraként” határozott meg, s megőrzésre tartott érdemesnek a nemzeti közfelfogás. Pontosabban: bár mind hangosabb ebben az egységesítésbe igyekvő sokféleségben a „népi hagyomány” megbecsülendő értékeire való hivat

kozás, hovatovább csak az értékelődik „megbecsülendő/megőrzendő hagyományként”, ami alkalmasnak látszik a piac felpozíciójára.

Alighanem időszzerű, hogy ennek a „teremtett” – jó esetben „újraterejtett”, nem a semmi-
ből megteremtett – hagyománynak a jelölésére is megalkossuk a magunk fogalmát! Olyan fo-
galmat, mely magába sűríti a múltra hivatkozó, ám a jövőben is folytathatónak/folytatandó-
nak látszó, valamilyen, helyileg „hagyományos” termék, termelvény, hungarikum védjeggyel
ellátható árucikk felkutatásának, megünneplésének, szimbólummá formálásának lázas igye-
kezetét. Bár nem előzmény nélküli az ilyen szándékú „hagyomány-teremtés” (évtizedek óta
tapasztalom, hogy a két-három alkalommal sikeres turista-csalogató rendezvényt lépten-nyo-
mon „hagyományosként” hirdetnek a szervezők!) manapság kezdi igazán hatalmába keríteni
közgyöndolkodásunkat, hogy a lokális hagyományra hivatkozva szeretne érdeklődést keltetni
maga iránt egy-egy település. A szimbólumként felmutatott, e szimbólum köré gasztronómiai
különlegességek és népszórakoztató látványosságok szervezésére inspiráló igencsak sokféle
termék felsorolását – a kolbásztól és a pálinkától a halászlén, a pörköltön át a süttőtökig és a
spárgáig – ez alkalommal szükségtelen lenne megkísérlnem. A lényegét ugyanis nem annak
a hiteles dokumentálása hordozza, hogy a mai magyar társadalom – lám – mennyire találé-
kony, leleményes, ötletes a „hagyományosnak” állított lokális érdekességek-különlegességek
felmutatásában! És értelmetlen is lenne az egyszerű számbavétel, hisz sehová sem vezet az
üres lelkesedésem: itt és most nem lenne értelme programot fogalmazni a rendszertelen sajtó-
híradásokból ismerhető, nyilván sok-ezernyi helyi kezdeményezés összegző áttekintésére és
módszeres értékelésére!

Ez alkalommal ugyanis csak arra szerettem volna figyelmeztetni, hogy a rétegzettnek tété-
lezett hagyomány áthatotta és áthatja a mindennapokat: a közkultúrát szervezte és szervezi
rendszeré. Következésképpen: látványos önáltatás, ha csupán az *egykori* népi kultúra egyet-
len elemét kiemelt és abszolutizálva hagyomány-örzésről, hagyomány-ápolásról beszélünk.
Különösen önáltatás, ha valaki merkantil szemlélettel hivatkozik a lokális paraszti hagy-
ományra: ha nagyon is kilóg a lóláb, hogy tulajdonképpen egy-egy szimbólumként felmutatott
termék *reklámja* kedvéért van szükség a népboldogító és népbutító látványosságokra.

Arra szerettem volna tehát figyelmeztetni ebben az előadásban, hogy legalább nekünk, a
helyismereti kutatások iránt elkötelezetteknek illendő *egyértelművé* tennünk a múlt és jelen
között hidat jelentő *hagyomány*-fogalom és a könnyen átlátható sanda célból minduntalan a lo-
kális hagyományokra hivatkozás közötti igencsak jelentős különbséget.

Szilágyi Miklós

Az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomtól a honismeretig¹

1. Az önkéntes néprajzi gyűjtők és a honismeretet szolgálók mozgalma nemcsak szakmai-
lag és elkötelezettségét tekintve fakad egy töről, de még emberei, személyiségei is jórészt ha-
sonló gondolkodásúak, sok esetben pedig azonosak. A két mozgalomról a Magyar Néprajzi
Lexikon – többek között – a következőket írja:

Önkéntes gyűjtő: néprajzi gyűjtő, aki nem hivatalos elfoglaltságból, hanem önként, a népi
kultúra iránti szeretetből és tiszteletből végzi gyűjtőmunkáját, de tudományos feldolgozással
és értelmezéssel általában nem foglalkozik. A magyar néprajztudomány első jeles művelő
mind önkéntes gyűjtők voltak. Önképzéssel emelkedtek tudóssokká, s amidőn később nagy
műveikhez anyagot gyűjtöttek, önkéntes gyűjtőtársaik segítségét vették igénybe. Erdélyi Já-
nos, Kriza János, Ipolyi Arnold, Kiss Áron, Kálmány Lajos és mások népköltészeti gyűjtémé-
nyei nagyobb részt, Herman Ottó halászlati monográfiája részben önkéntes gyűjtők közremű-
ködésével születtek. (...) Már a XIX. század 50-es, 60-as éveiben megkezdődött a diák önkén-

¹ Elhangzott a XXXIV. Honismereti Akadémián, Szekszárdon, 2006. július 3-án.

tes gyűjtők munkálkodása, akik egy-egy lelkes tanár vezetésével értékes anyagot gyűjtöttek. A XX. század elején a Folklore Fellows magyar osztálya szervezte a diákok gyűjtőmunkáját. 1939–1940-től a táj- és népkutatás keretében vett nagyobb lendületet a középiskolások néprajzi gyűjtőmozgalma. A II. világháború után pedig az 1952 óta minden évben meghirdetett országos pályázatokon vesznek részt. (...) Az önkéntes gyűjtőknek a Magyar Néprajzi Társaságban külön szakosztályuk van, ahol eredményeiket előadások formájában az érdeklődőknek bemutatgatják. (...) A legkiválóbb önkéntes gyűjtőket a Néprajzi Társaság *Sebestyén Gyula Emlékéremmel* tünteti ki.

Honismereti mozgalom: öntevékeny társadalmi mozgalom, amelynek célja a közművelődést önismereti tevékenységgel hatékonyabbá tenni, a hazafias nevelést elmélyíteni, a különféle tudományokat elsősorban helyismereti anyag feltárásával, kutató-gyűjtő munkával segíteni. (...) Gerincét elsősorban a helytörténeti kutatások és az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtések tették. (...) 1970-ben a városi és falusi honismereti otthonokban, könyvtárakban, múzeumokban, társadalmi és tömegszervezetekben mintegy 1400 honismereti szakkör és klub több tízezer taggal működött. A honismereti mozgalom folyóirata a Honismeret.

A két mozgalomnak tehát jól érzékelhetően közös a gyökerei, nem véletlen, hogy mindkét szócikket az a *dr. Kósa László* immáron akadémikus írta, aki gyulai diák korában maga is önkéntes néprajzi gyűjtőként kezdte, s aki annak idején sokat tett a szervezett honismereti mozgalom kibontakozásáért.

Olykor nem is lenne könnyű szétválasztani a két mozgalom célját, módszereit, témáját és művelőinek körét. Mert ki tudná megmondani, hogy *Bél Mátyás* 1735-ben megjelent országleírása, a Szövetségünk által alapított Emlékéremnek is nevet adó *Notitia Hungariae*, és az anyagának létrehozásáért kifejtett szervezett gyűjtőmunka; *Fényes Elek* Magyarország történeti és földrajzi leírása anyagának összeszedése érdekében kifejtett hatalmas gyűjtésszervező teljesítménye; *Herman Ottó* kiterjedt levelezés révén megalkotott óriási és alapvető néprajzi monográfiái; *Bonczky Mór* Magyarország vármegyéi és városai című monumentális sorozata, amelybe még *Móricz Zsigmond* is „bedolgozott” – és még sorolhatnám mozgalmunk, mozgalmaink nagy elődeit és előképeit –, vajon az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomnak, avagy a honismereti mozgalomnak a gyökereihez számíthatók?

Ne gondolkozzunk sokáig; mindkettőéhez! Még csak olyanformán sem tudjuk eldönteni ezt a kérdést, mint a vizeknek nevet adó földrajztudósok, akik a leghosszabb ág kezdetét tekintik a folyó forrásának. Az *önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomnak* és a *honismereti mozgalomnak* ugyanis nincs forrása, csak *forrásvidéke*.

2. Az 1930-as évek végén néhány fiatal néprajzkutató – *Gunda Béla*, *Keszi Kovács László*, s az ő nyomukban *Morvay Péter* – balti, elsősorban finn példák nyomán elkezdték az önkéntes gyűjtőkre alapozott, hazai néprajzgyűjtés szervezését. Kérdőíveket készítettek, pályázatokat írtak ki.

Az 1940-es évek elejétől pályázat és verseny indult „középiskolai táj- és népkutató munkaközösségek” (önképzőkörök és cserkészcsapatok) részére. Három témát fogalmaztak meg: 1. Magyar táj fényképek 2. Az ifjúkor népi hagyományai és szokásai 3. Egy kiváló parasztyegetyű életé és munkája. Az I. helyezett pályadíja a kiírás szerint 100 Pengő, hozzávetőlegesen egyhavi átlagkereset. Összehasonlítául érdemes megemlíteni, hogy most, 2006-ban az Önkéntes Néprajzi Gyűjtők pályázatának első díja felnőtt kategóriában 25 ezer, a minimálbér egyharmada. Pedig akkor javában folyt a világháború, igaz, hogy az ország miniszterelnökét úgy hívták: gróf Teleki Pál.

Az általa szervezett és egy ideig vezetett Magyar Táj- és Népkutató Intézet jó helyet, ma úgy mondanánk „intézményi háttérrel” nyújtott az alakulófázisban lévő néprajzi gyűjtőmozgalomnak. A világháborút követő összeomlás azonban elsodorta és eltemette ezt a nagyszerű kezdeményezést. Mégis ezekből a szellemi gyökerekből táplálkozott az 1950-es évek elején kibontakozó *önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmozgalom*.

Talán meglepő, hogy a diktatúra legsötétebb éveiben tudott szélesebb körben lábrakapni ez a néprajzi – végső soron nemzeti – értékek mentését szolgáló tevékenység, de éppen ez a sajátos ellentmondás bizonyítja, hogy ha megvan egy mozgalom számára a három alapvető feltétel, akkor a legnehézebb körülmények között is működőképes lehet. Ez a három pillér pedig:

- *néhány kiemelkedő szervező egyéniség*, elsősorban *Morvay Péter* és *Végh József* személyében, akik kiváló kutató létükre szinte teljesen „fömládozták” saját tudományos ambícióikat a gyűjtésszervezés oltárán;
- *intézményi háttér* – a Néprajzi Múzeum, a Nyelvtudományi Intézet és a Népművelési Intézet, amelyek szakmai segítséget nyújtva hitelesítették a mozgalmat, s lehetővé tették tudománysegítő szerepének érvényesülését; valamint a
- *számontevő társadalmi erő*, elsősorban a rájuk bízott népért tenni akaró, néptanítói elkötelezettségű, még a világháború előtt kiképzett pedagógusok és más, főként paraszti származású értelmiségiek köréből.

Ezrekre a nélkülözhetetlen feltételekre alapozva indulhatott meg a Néprajzi Múzeum és a Nyelvtudományi Intézet szervezésével az a pályázati rendszer, amit több mint öt évtizede minden esztendőben kiírnak az önkéntes, tehát nem hivatásos néprajzi és nyelvjárási gyűjtők számára. A pályamunkákat a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára őrzi, s ott mindenki számára hozzáférhető, felhasználható. Hatalmas teljesítmény fekszik a pályázatok eredményeként az elmúlt fél évszázadban összegyűlt kéziratanyagban, még ha az utóbbi időben csak kétfévente kerül is sor a pályázatok kiírására, és a nyelvészeti téma le is vált erről a pályázati rendszerről.

A néprajzi gyűjtőmozgalom rendkívül demokratikus keretek között építette ki munkatársi gárdáját: a néhány elemivel rendelkező parasztemberekétől kezdve pedagógusokon és lelkészeken és agronómusokon keresztül előjárásági vezetőkig, főiskolai tanárokkig a társadalom legszélesebb köréi vettek és vesznek részt a gyűjtőmunkában. Jónéhányan közülük később néprajztudományból doktoráltak, tárgyuakat, tárgyegyűjtőket legjobban ismerő szakemberek, rangos könyvek szerzői lettek. Magam sem rejtem véka alá, hogy az egyetemi hallgató koromban megismert néprajzi gyűjtőmozgalmon keresztül jutottam el a moldvai csángókhöz és kerültem egyre közelebb a honismereti mozgalomhoz.

A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjtési útmutatókat adott ki, az amatőr gyűjtők szakmai segítésére, munkájuk színvonalának növelésére, s azóta is tárolja, nyilvántartja a gyűjtők által felhalmozott ismeretanyagot. Ezen túlmenően a szentendrei múzeum különösen sokat profitált az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmozgalomból. Az a hatalmas ismeretanyag, ami a néprajzi gyűjtéssel foglalkozók körében főlhalmozódott, az a semmivel sem pótolható helyismeret, „kapcsolati tőke” – hogy divatos szóval éljek –, mind hadrendbe állt a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum anyagának begyűjtése és felállításá érdekében. A tájegységenként szükséges mennyiségű tárgyi anyagot, eszközkészletet a gyűjtők közreműködése nélkül aligha lehetett volna ilyen viszonylag rövid idő alatt összeszedni. Mi ez, ha nem a mozgalom tudománysegítő szerepének gyakorlati megvalósulása?

A Magyar Néprajzi Társaság 1962-ben emlékérmeket alapított a legkiválóbb gyűjtőknek a kitüntetésére, akik az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatokon, valamint szakkörvezetői munkájukban, több éven keresztül kiemelkedő eredményt értek el. Az emlékérmeket a kiváló tudósokról, tudománypolitikusról és gyűjtésszervezőről *Sebestyén Gyula* Emlékérmeknek nevezték el. A kitüntetést a Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának javaslatára a Társaság választmánya ítéli oda, évenként általában két-három kiváló gyűjtőnek. Az érmek átadására rendszerint az Országos Gyűjtőtálalkozók ünnepélyes megnyitása alkalmával kerül sor. Ezeknek a találkozóknak legfontosabb célja, hogy rendszeres időközönként lehetőséget teremtsen az úgynevezett *társadalmi, amatőr*, vagyis a „nem hivatásos” gyűjtők számára a tartalmas szakmai és emberi kapcsolatok kialakítására, a meglévők ápolására, módszertani továbbképzésre, érzelmi feltöltődésre, a „hivatásos” néprajzkutatókkal való találkozásra, a gyűjtőmozgalom időszerű kérdéseinek megbeszélésére. De 1990 óta legalább ilyen fontos, hogy találkozhassanak egymással a határokkal szétszabdalt magyarság hagyományos népi műveltségének gyűjtői és kutatói.

3. Az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom mellett – részben annak példáján – később kibontakozott és felzárkózott a *helytörténetírás*. Művelői részben az önkéntes néprajzi gyűjtők köréből kerültek ki, valamint olyan tanítókból és tanárokból, akik felismerték a helytörténet-kutatás és -írás jelentőségét az iskolai történelemtanítás hatékonyabbá tételében. De közel került, sőt nem egyszer össze is mosódott a néprajz és a helytörténet azért is, mert ha a történelmet nem csupán az uralkodók, a hadvezérek, az egyház, a háborúk és a diplomácia, hanem a

munkálkodó nép és a hétköznapiok történetének is tekintjük, akkor az írásos források mellett a szájhagyományban megőrzött emlékeket is meg kell ismernünk, erre pedig nagyon alkalmasak a néprajzi módszerek.

A honismereti mozgalom tehát már viszonylag korai szakaszában is olyan lelkes lokálpatriótákat, szülőföldjüknél, lakóhelyüknél elkötelezett, s azért tenni is akaró embereket fogott össze és segített, akik önkéntesen, belső kényszer hatására vállalták tájegységük, falujuk, városuk, kerületük, természetük, iskolájuk – tehát szűkebb közösségük – múltjának, hagyományának, emlékeinek és természetesen jelenének összegyűjtését, lefényképezését, tehetségüktől és lehetőségeiktől függő sikerrel való megőrkötését.

4. Az 1960-as évek elejétől számított szervezett honismereti mozgalom erre az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőhálózatra épült szellemiségében és emberanyagát tekintve. Természetesen ez már jóval kiterjedtebb érdeklődési körből merített, hiszen idekapcsolódhattak a helytörténettel, az intézménytörténettel, a krónikáirással, a műemlékvédelemmel, a helyi gyűjteményekkel, emlékhelyekkel, a természetvédelemmel amatőröként, más szóval önkéntesen, tehát nem hivatásszerűen foglalkozók is. A mozgalomnak két, különösen fontos háttérintézmény volt. A Népművelési Intézet – Dömötör Sándor, Kamarás István, Novák József és mások közreműködésével – a módszertani segítséget nyújtotta, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága pedig – elsősorban Töltési Imre vezérletével – politikai védelmet igyekezett nyújtani. Mind a kettőre igen nagy szükség volt. Minden, elsősorban lelkes amatőrök tevékenységére alapozott mozgalom fölött ott lebeg a dilettantizmus veszélye, amit csak megfelelő képzéssel, továbbképzéssel, célszerű tudományos háttér kiépítésével lehet elkerülni. Másfelől az idegen, nemzetiellen erők korlátlan uralkodása idojén a hatalom jól-rosszul titkolt gyanakvással szemlélt minden olyan tevékenységet, ami a nemzeti értékek őrzését szolgálta. Fontos volt tehát, hogy a Népfront – elnökeinek értékrendjétől és a mindenkorai politikai széljárástól függő eredményességgel – védőernyőül szolgáljon a mozgalom számára.

A honismereti mozgalom szervezett formában tehát az 1960-as évek elején bontakozott ki, és pedig kétféle társadalmi-politikai erő egymást jórész kiegyenlítő – és részben kioltó – hatására. Létrehozta és éltette egyfelől a társadalom számos rétegénél megnyilvánuló törekvés, amely szolgálni kívánta volna a szűkebb szülőföld, lakóhely értékeit, ám a nemzeti értékektől és érdekektől idegen „nagypolitikától” erkölcsi okokból igyekezett magát távol tartani. Másfelől pedig a politikai hatalom volt az, amely a levert forradalom és az idegen csapatok árnyékában az ország kormányozhatósága érdekében számos területen engedelményekre kényszerült, és igyekezett a görcsbe merevedett társadalommal valamilyen kapcsolatot teremteni. Ebben a többfelől fúvó, nem egyszer viharos szélben és hullámtörésben igyekezett néha előrehaladni, néha pedig csak fönnmaradni a honismereti mozgalom. Összegyűjtötte, védelmezte, segítette azokat, akik a népművelés, a szülőföldismeret, a honismeret inkább megtűrt, mint támogatott területét művelték az „önkéntes”, vagy az „amatőr” jelzővel kitüntetve, vagy éppen megbélyegezve.

Érdekes, hogy a Kárpát-medence, vagy akár Európa más országaiiban nem jött létre ez a fajta honismereti mozgalom. A szomszédos országok magyarsága körében lett volna, sőt meg is volt az indíttatás, de hiányoztak a „mozgalommá” válás tárgyi és politikai feltételei. Számos európai országban pedig folyik ugyan a mi honismeretünkhöz hasonló családörténeti, intézménytörténeti, helytörténeti kutatás, emlékhely ápolás, emlékanyaggyűjtés, többé-kevésbé meg is vannak az elfajta munkának az intézményei, de – ismereteim szerint – nincs meg az a széles körű társadalmi beágyazottsága, ami a hazai honismereti mozgalmat jellemzi.

5. Tizenhét esztendővel ezelőtt, 1989 októberében, a Magyar Néprajzi Társaság 100. és a szervezett néprajzi gyűjtőmozgalom 50. évfordulója alkalmából kérdést intéztünk 30 kiváló önkéntes néprajz gyűjtőhöz, mondanák el mit jelentett számukra szakmai és emberi szempontból a néplgyűjtőmozgalom, a népelellettel való foglalkozás? A harminc megkérdezett között olyan személyiségek voltak, mint Barsi Ernő Sályból, Csáky Károly Ipolyságból, Fehér Zoltán Bányáról, Galambos Ferenc Iréneusz Alsóőről, Göröcs Mihály Kassáról, Lábadi Károly Laskóról, Molnár Ambrus Hajdúszoboszlóról, Nagy Géza Karcáról, Sebastyén Ádám Kakasról, Szabó Lajos Taktaszadáról, Timaffy László Győről, Türi Róbert Tatáról, Vök Imre Szigetszentmiklósról, hogy csak néhány nevet említsek. Valamennyien, s a többiek is olyanok, akik nemcsak az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomnak, de a honismereti mozgalomnak, továbbá a néprajztudománynak, a történettudománynak is jeles alakjai. Az önkéntes gyűjtők közül csupán ez a harminc ember – hamarjában összeszámolva – több mint száz olyan kötettel gyarapította a néprajztudományt,

ami ma már alapvető, megkerülhetetlen forrása egy-egy vidék, vagy témakör szakirodalmának.

A válaszokból idézek néhányat, mégpedig olyanformán, hogy a honismeret mindhárom pillérére történjen utalás.

Barsi Ernő a nemzeti érzés erősítésének jelentőségét hangsúlyozta, mondván: „A gyűjtés tanítja meg igazán az embert arra, hogy tisztelje, szeresse a népet. Micsoda hamis felfogás, amely elnaradoztuk tudatlannak tartja a falusi embert! Mikor Végh József útmutatója alapján elkészítettem Szántás-vetés Sály községben című pályamunkámat, 600 gépell oldal kerekedett belőle. Akkor elgondoltam, hogyha ezt a hatalmas anyagot például egy főiskolán kollokviumi anyagként kérnék számon a hallgatóktól, nem is egyet simán meg lehetne buklatni belőle. De egy hagyományos gazdálkodást folytató falusi parasztembernek mindezt hibátlanul kellett tudnia, ha élni akart. Milyen hatalmas tudással, ismeretanyaggal rendelkezett! Legfeljebb ez a tudásanyag más volt, mint amit az iskolákban szokás adni.”²

A bodrogi Nagy Géza a szülőföldhöz való kötődés jelentőségét emelte ki a néprajzi gyűjtőmunkában: „Mindig úgy éretem, hogy szülőfalumnak tartozom és tartozom ezzel. Meg kellett tennem, hogy az évszázadok során apáról-fiúra maradt hagyományokat megmentssem a feledéstől. Meg kellett lennem, hogy a hagyományok őrzőinek nevét megismerhessem az utókorral. Hogy az általuk megőrzött és tőlük lejegyzett hagyományokat inokáikhoz eljuttassam, mert ők már csak így tudták tovább hagyományozni. Nem csináltam rendkívüli dolgot. Csupán annyit tettem, amennyit minden faluban kellett volna, vagy kellene tennie egy-egy olyan embernek, aki szereti fajtáját, szülőföldjét és annak lakóit.”³

A felvidéki Gúta néprajzgyűjtője, később polgármestere, Angyal Béla már akkor fölismerte, hogy a kisebbségi sorban élő magyarság körében fokozott jelentősége van az önkéntes néprajzgyűjtők munkájának. „A dél-szlovákiai járási múzeumokban dolgozó néhány néprajzos szakember csupán a töredékét tudja vállalni a szlovákiai magyarság néprajzi kutatásának. Ezért lenne fontos kiterjedt önkéntes gyűjtőmozgalommal támogatni a kis létszámú szakembergárda munkáját.”⁴

Szamosújvári Sándor tanár úr – honismereti szakkörének munkáját több mint egy tucat emléktábla jelzi Debrecenben –, aki még Morvay Péter regőscserkészszéivel kezdte a néprajzi gyűjtést, így vallott: „Nekiünk, hajdani néprajzi diákgyűjtőknek sokban segített e mozgalom, nemcsak nemzeti értékeink, hanem saját értékeink feltárásában is. Nálunk, s Kelet-Európában a néprajz nem kizárólag tudományt jelentett, hanem a néphez való tartozást is.”⁵

Az önkéntes néprajzi gyűjtés és a honismereti munka hozzájárul az emberi élet teljesebbé, talán mondhatom: értékesebbé tételéhez is. „Mi lett volna belőlem – teszi fel a kérdést a falusi tanítóból jórészt éppen a néprajzgyűjtés révén főiskolai tanárrá lett Fehér Zoltán –, mi lett volna belőlem, ha nem jár át a néphagyomány melegengető tüze? Talán – sok értelmiségihez hasonlóan „hülye paraszt”-nak nevezném az engem szabálytalanul előző autóst? Talán én is összetéveszteném a subát és a szirt? Talán a Lőrkep dunántúli részén keresném Kalotaszeget? Talán azt mondanám: úgy élek, ahogy akarok, ott élek, ahol könnyebb? Ám mindezt nem teszem. Nemi tehetem! Mert szerintem a néphagyományval való foglalkozás nem hobbi, nem magánosok kedvtelése, hanem: lelki erőforrás.”⁶

Ezek a válaszok egyfelől tükrözik azt az elkötelezettséget, ami az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban és a honismereti mozgalomban résztvevőket jellemzi. Másrészt jelzik azt a szoros és elválaszthatatlan kapcsolatot, ami a két mozgalmat, a két mozgalomban dolgozókat összeköti.

6. Végezetül engedjék meg, hogy a magam sorsán, saját életem alakulásán keresztül is érkeztessék az önkéntes néprajzi gyűjtéstől a honismeretelig vezető – egyik lehetséges – utat.

Nekem nem adatott meg, hogy saját szülőfalumban gyűjthessek, hiszen a főváros körengtegyében születtem, s a paraszti kultúra és a néphagyomány iránti érdeklődést néhány középiskolai tanáromon kívül a népi írók, Illyés Gyula, Kodolányi János, Veres Péter és a többiek

² Magyar néphagyomány – európai néphagyomány. Szerk.: Balázs Géza és Halász Péter. Magyar Néprajzi Társaság. Bp. 1991. 167. old.

³ Ugyanott 204. old.

⁴ Ugyanott 165. old.

⁵ Ugyanott 218. old.

⁶ Ugyanott 176. old.

művei keltették fel bennem. Első néprajzi gyűjtésemet tehát nem a lakóhelyemen, nem rokonok körében végeztem, mégsem teljesen idegen vidéken, nagypám szülőhelyének közvetlen közelében, és nem is akármilyen faluban, hanem éppen Hollókón, amely hagyományörző szellemiségével már az 1950-es évek végén elbűvölt, s népi építészeti kincsével azóta a világörökségnek is része lett. Negyvenhét esztendeje tehát, hogy eljegyeztem magam a néprajzgyűjtéssel, s azóta sok helyen és sokféle témában gyűjtöttem, kutattam és publikáltam. Foglalkoztam a népi építészettel a Börzsönyben és a Tápó-mentén; temetői fejfákkal amerre csak jártam; gyűjtöttem a Magyar Néprajzi Atlasz anyagát a maradék Magyarország néhány pontján, továbbá a Székelyföldön és Moldvában, de kutattam a Tolna megyében élő, bukovinai székelyek között is. Negyven esztendeje pedig a moldvai csángómagyarok hagyományos műveltségét igyekszem menteni, mint a süllyedő hajó értékes rakományát. Az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomból jutottam el azután – Morvay Péter nyomában járva – a honismereti mozgalomba.

Ez a táji sokféleség nyilvánvalóan azzal függ össze, hogy nem szülőfaluban élve, vagy egy-egy tájban elmélyülve dolgoztam. De a sors kárpótolt a néprajzgyűjtő számára oly fontos *szülőfalu, szülőtáj* hiányáért, mert olyan népcsoporttal kerülhettem ritka közelségbe, ahová a magyar néprajzgyűjtők és -kutatók közül viszonylag kevesen juthattak el. A világ egyik legelfeledettebb, legnyomorúságosabb sorsú népcsoportjáról van szó, a magyarság legkeletebbre szakadt tagjairól, a moldvai csángómagyarokról.

Ha valahol, hát az egykori Etelközben élő moldvai magyarok körében átérezhettem és megtanulhattam, hogy a néprajzi gyűjtő, amikor egy falu, vagy egy táj népének életét vizsgálja, akkor nem csak a néprajz, vagy a nyelvészet tudományát műveli, hanem át kell érezze annak a népnek, vagy népcsoportnak a sorsát is; nemcsak a szakterminológiákat gyűjti össze, nemcsak értékes szavakra, dallamokra, motívumokra, kifejezésekre, ismeretanyagra bukkan, hanem érzelmielg is gazdagodik. Rátalál a honismeret lényegére, hiszen csak embereken, egy-egy intézmény vagy település közösségén keresztül tudunk kapcsolódni népünkhöz, nemzetünkhöz.

Számomra tehát „az önkéntes néprajzi gyűjtés” nemcsak azt jelentette, hogy munkámmal gazdagíthatom a magyar néprajztudomány egyik vagy másik területét, hogy munkám eredményeként az utánam következők talán valamivel többet tudhatnak majd a moldvai magyarok szülőkkultúrájáról, kendertermesztéséről, helynévanyagáról, vagy hiedelemvilágáról. Az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom által nyújtott keret arra is lehetőséget adott, hogy *magyarságot* megvalljam, s hogy a *magyarságért* – akár csak hagyományának gyűjtésével és felmutatásával – *tehessek* valamit. S mindeerre egy olyan korban adott lehetőséget, amikor a magyarság leginkább csak a szívünkben és a lelünkben élt mint érték, a körülöttünk dúló világ, az ideológiai buldózerpolitika éppen ennek ellenkezőjét sugallta és sugallja.

Az eddig elmondottakon kívül számomra a néprajzi gyűjtőmozgalom és a honismereti mozgalom még azt is jelentette, hogy nagyszerű emberekkel ismerkedhettem meg, kitűnő barátokra, fegyvertársakra tehettem szert. Ami nem meglepő, hiszen a szó legjobb értelmében *egy-ügyű* (egy ügyet szolgáló), egy húrton pendülő emberek gyülekezete ez a néprajzi és honismereti közösség.

Azt hiszem nyugodtan elmondhatom, hogy ha a moldvai csángók jelentették és jelentik számomra a hiányzó szülőfalu magába fogadó melegségét, akkor ez a néprajzi és honismereti gárda jelenti a minden kisvárosi, falusi társadalomban meglévő, s az ember számára oly sokat, esetenként a vértokonságnál is többet jelentő, a közös célért végzett munkában összekovácsolódó közösséget.

Száztizenhét esztendővel ezelőtt, a Magyar Néprajzi Társaság alakuló közgyűlésén Jókai Mór egyebek között a következőt mondta: *„Ha valaha a világon bekövetkezik az örök béke, az az etnográfia általános elterjedésének eredménye lesz.”*

Úgy érzem, ahhoz, hogy a magyarság kikeveredjen abból a gazdasági, erkölcsi, ideológiai fertősből, ahová a korábbi évtizedek alatt züllesztették, s ahonnan azóta sem tud, azóta sem engedik kikeveredni, ahhoz az szükséges, hogy ez a fajta hazaszeretet, ez a fajta *szolgálni akaró nemzeti érzés* váljon uralkodóvá, amit az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom és a honismereti mozgalom képvisel.

Halász Péter